ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՆՈՐԱՐԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՓՈԽԿԱՊՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Կ.Հ., ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ Դ.Ս.

Համաշխարհային տնտեսության զարգացման ժամանակակից փուլի հրամայականներից մեկը և հիմնական միտումը առաջանցիկ տեմպերով ընթացող գլոբալացումն է:

Տնտեսական տեսանկյունից գլոբալացման գործընթացի արագացումը դրսևորվում է ապրանքների, ծառայությունների, կապիտալի, տեղեկատվության միջերկրային և միջճյուղային հոսքերի բազմակի ավելացումներով, ինչպես նաև ֆինանսական և արտադրական գործառույթների միջազգայնացմամբ, ներառյալ՝ առանձին կազմակերպական և տեխնոլոգիական գործառույթների միջազգային բաժանումը:

Ընդհանուր առմամբ, գլոբալացումը կարելի է բնութագրել որպես տարբեր պետությունների ու տարածաշրջանների տնտեսությունների փոխկապակցվածությունների ինտենսիվացում, փոխազդեցությունների ուժեղացում և համաշխարհային տնտեսությունում զանազան ոլորտների, հատվածների, ինստիտուտների ու գործընթացների ինտեգրման խորացում: Գլոբալացման հետևանքով տեղի է ունենում բաց տիպի տնտեսական համակարգերի ձևավորում: Ընդ որում, հենց բաց տիպի տնտեսության հայեցակարգը փոփոխվում է աշխարհատնտեսական կապերի հարթեցմանը զուգահեռ:

Ինտեգրման հետ կապված մշտապես տեղի ունեցող փոփոխությունների ուսումնասիրությունը, դրան պատրաստվելն ու հարմարվելը ունեն առաջնակարգ նշանակություն այնպիսի տնտեսության համար, ինչպիսին Հայաստանի Հանրապետությանն է, որին բնութագրելիս արդեն ավելի քան երկու տասնամյակ է որակում են որպես անցումային վիճակում գտնվող տնտեսություն: Համաշխարհային տնտեսությունում երկրների դիրքը որոշվում է առաջին հերթին իրենց ապրանքների (աշխատանքների, ծառայությունների) մրցունակությամբ: Եվ քանի որ ՀՀ տնտեսութ-

յունն էականորեն զիջում է առաջատար երկրներին, հետևաբար ապրանքների և ծառայությունների մրցունակության բարձրացման խնդիրն առավել մեծ կարևորություն է ստանում:

Սոցիալական վիճակի բարելավումը, տնտեսական աճը, հայրենական արտադրողների՝ արտաքին և ներքին շուկաներում մասնակցության պահպանումն ու ավելացումը կարող են վտանգված լինել, եթե հայրենական արտադրանքն իր գնով, որակով, գործառութայնությամբ և այլ բնութագրիչով շարունակի զիջել արտասահմանյան արտադրանքի նույն ցուցանիշներին: Համեմատաբար ցածր մրցունակությունը մեկնաբանվում է նրանով, որ Խորհրդային Միության փլուզման ընթացքում տնտեսությունը հայտնվեց այնպիսի վիճակում, որից մեկնարկը որոշ տեսանկյուններից ոչ միայն դժվար է, այլև երբեմն՝ նաև անհնար:

Ավերիչ երկրաշարժը, Արցախյան պատերազմը, տևական շրջափակումն ու տնտեսական ճգնաժամերը, արտադրական հզորություններ անգործության մատնելով, կանգնեցրին ՀՀ տնտեսության աճը, քանդեցին տասնամյակների ընթացքում երկրում ձևավորված համակարգերը, և տնտեսությունը հայտնվեց այնպիսի վիճակում, որ նույնիսկ նախկին հզորությունների վերականգնումն արդեն իսկ նշանակում է հետ մնալ մնացյալ աշխարհից, իսկ որպես հետևանք՝ նվազել են բնակչության եկամուտներն ու բարեկեցությունը: Սրանք են հիմնական պատճառները, որ նախկին խորհրդային հանրապետությունների շարքում արդյունաբերության զարգացման, դրա գիտատարության բարձր ցուցանիշներով առաջատար համարվող երկրներից մեկը՝ Հայաստանը, Համաշխարհային տնտեսական ֆորումի գլոբալ մրցունակության տարեկան զեկույցներում հայտնվել է 73-98-րդ տեղերում (տե՛ս աղյուսակ 1): Եվ չնայած 2009 թ. համեմատությամբ 2017 թ. գրանցած առաջընթացին՝ միտումներն այնքան էլ հուսադրող չեն, քանի որ առանձին տարիների բարելավումների մեջ մեծ ազդեցություն ունեն նաև զեկույցում ներառված երկրների թվի փոփոխությունները: Այս տեսանկյունից պատկերն առավել ուշագրավ է, երբ զեկույցում գրաված դիրքը դիտարկում ենք Հայաստանից հետո երկրների թվի հետ համեմատությամբ, կամ որ նույնն է՝ Հայաստանի գրաված դիրքը վերջից հաշվելիս: Այս դեպքում պատկերն ավելի նպաստավոր կարելի է համարել, որովհետև 2007-2016 թթ. ընթացքում արձանագրվել է դիրքերի բարելավում 37-64-րդ հորիզոնական, թեև 2012 թվականին, երբ զեկույ-

Աղյուսակ 1

ՀՀ մրցունակության դիրքը՝ ըստ Համաշխարհային տնտեսական ֆորումի[1]

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Երկրների թիվը	134	133	139	142	144	148	144	140	138	137
Մրցունակության կարգը	97	97	98	92	82	79	85	82	79	73
Մրցունակության կարգը՝ հակառակ դասավորվածությամբ	37	36	41	50	62	69	59	58	59	64

Սա այն պարագայում, որ բացառությամբ 2009 թ., անկախ Հայաստանի գոյության բոլոր տարիներին արձանագրվել է մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի ցուցանիշի շարունակական աճ (տե՛ս գծապատկեր 1):

Գծապատկեր 1

Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի ցուցանիշի դինամիկան ՀՀ-ում ընթացիկ գներով՝ ըստ գնողունակության համարժեքության (հազ. ԱՄՆ դոլար)[2]

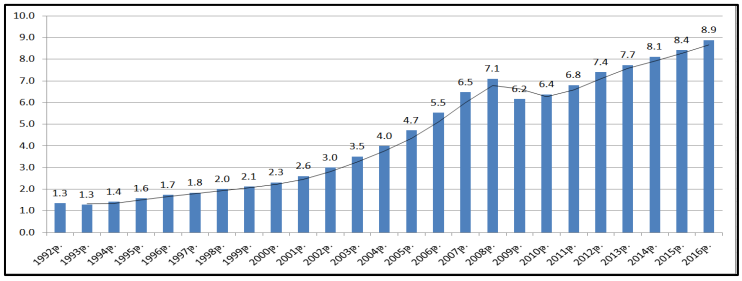

Ակնհայտ է, չնայած արձանագրված ՀՆԱ-ի ցուցանիշի բավական տպավորիչ աճին, մրցունակության ցուցանիշի էական առաջընթաց չի գրանցվել: Այս վիճակի հիմնական «մեղքը» պայմանավորված է նրանով, որ ՀՆԱ-ի ոլորտային բաղադրիչների մեջ զգալի տեսակարար կշիռ ունի հանքահումքային արդյունաբերությունը, և դա զուտ միայն արդյունահանման, այլ ոչ թե վերամշակման հաշվին է տեղի ունեցել:

Հաշվի առնելով ժամանակակից միտումներն ու որակական փոփո-

[1] Տվյալները վերցված են Global competitiveness report-ի համապատասխան տարիների հրապարակումներից՝ 2008-09՝ էջ 90-91, 2009-10՝ էջ 72-73, 2010-11՝ էջ 82-83, 2011-12՝ էջ 100-101, 2012-13՝ էջ 92-93, 2013-14՝ էջ 108-109, 2014-15՝ էջ 112-113, 2015-16՝ էջ 98-99, 2016-17՝ էջ 100-101, 2017-18՝ էջ 48-49:

[2] Տվյալների աղբյուր՝ Արժույթի միջազգային հիմնադրամի կայքէջ՝ http://www.imf.org/en/Countries/ARM.

հանքահումքային արդյունաբերությունը, և դա զուտ միայն արդյունահանման, այլ ոչ թե վերամշակման հաշվին է տեղի ունեցել:

Հաշվի առնելով ժամանակակից միտումներն ու որակական փոփոխությունների խնդիրները՝ ներկայումս ՀՀ տնտեսության համար կարող է լինել միայն մեկ ուղղությամբ լուծում՝ բարձրացնել վերամշակող արդյունաբերության արտադրանքի մրցունակությունը, նվազեցնել ռեսուրսների սպառումը, խթանել հայրենական արտադրանքի նկատմամբ պահանջարկը ներքին և արտաքին շուկաներում: Ընդ որում, բարձր սպառողական որակների պահպանման պայմաններում ինչքան մեծ է լինում ապրանքների գների վերին և ստորին սահմանների տարբերությունը, այնքան մեծ է շուկայում մանևրելու հնարավորությունը, կամ, որ նույնն է, այնքան բարձր է ապրանքի կամ դրա արտադրողի մրցունակությունը: Այս տեսանկյունից մրցունակության գործոնների մեջ որպես ակտիվ նորարարական գործունեության արդյունք բացառիկ կարևոր նշանակություն ունեն գիտատեխնիկական մակարդակը և կյանքի որակը, որը արտադրության ծախսերի կրճատման և իրացման նոր շուկաների ներթափանցման ռազմավարական գործիք է:

Ավելին, մրցակցային առավելությունների տեսության և համաշխարհային տնտեսական ֆորումի զեկույցների հիմքում ընկած մեթոդաբանության հիմնադիր Մ. Պորտերի՝ դեռևս 2005 թ. վերլուծական գնահատմամբ ՀՀ հիմնական մրցակցային առավելությունները, որոնց արդյունավետ օգտագործմամբ հնարավոր է ստեղծել մրցունակ տնտեսություն կամ կազմակերպություն և թողարկել մրցունակ ապրանքներ, ձևավորվում են ի հաշիվ սփյուռքի, կրթության և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի և զբոսաշրջության զարգացման[3]:

Գլոբալացման գործընթացների ազդեցությանը ենթակա ազգային տնտեսությունների զարգացման ներկա փուլում կարևորվում են ոչ միայն արտադրվող արտադրանքի, այլև տնտեսավարող սուբյեկտների, առանձին վարչատարածքային միավորների ու հենց պետության մրցունակության բարձրացման խնդիրները: Անկասկած, յուրաքանչյուր տարածքային-

[3] **Michael E. Porter,** Armenian Competitiveness: Towards a Strategy for Economic Development, Armenia 2020 Summit Cambridge, Massachusetts 8 March 2005, հասանելի է http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/Armenia_Competitiveness_2005.03.08_763d105b-0e80-4fc2-896f-de0934ab9632.pdf հղումով:

կառավարչական (մարզային, համայնքային) միավորի համար ռազմավարական գործոնները, որոնք կհանգեցնեն մրցունակության բարձրացմանը, տարբեր են և արտացոլում են այդ միավորի բնութագրիչ հատկանիշները, սակայն կան մի քանի ընդհանուր գործոններ, որոնցից են՝

- նորմատիվային իրավական հենքը, պետական կառավարման և հասարակական ինստիտուտների որակը.
- ներդրումային գրավչությունը և ներդրումային միջավայրը.
- տնտեսավարող սուբյեկտների և հատկապես փոքր ու միջին բիզնեսի ներկայացուցիչների նորարարական ակտիվությունը.
- ներքին և արտաքին շուկաներում ձեռնարկությունների թողարկած մրցունակ արտադրանքի տեսակարար կշիռը.
- հիմնական ֆոնդերի և ենթակառուցվածքների ընդհանուր վիճակը.
- կադրային ներուժը, տնտեսության հավասարակշռվածությունը և արտադրության գործոնների օգտագործման արդյունավետությունը.
- շրջակա միջավայրի վիճակը և բնօգտագործման համակարգի արդյունավետությունը:

Հաշվի առնելով վերոհիշյալ գործոնների շարքը (որը, բնականաբար, ամենևին էլ ամբողջական չէ)՝ մրցունակության աճի տեմպերի խնդիրը պահանջում է բազմաթիվ հիմնախնդիրների համակարգային լուծում և, նախ և առաջ, նոր մոտեցումների ու մեթոդների որոնում:

Համաշխարհային փորձը, սակայն, վկայում է, որ ժամանակակից շուկայական տնտեսության պայմաններում մրցակցային դիրքերի բարելավումը հիմնականում պայմանավորված է տնտեսությունը նորամուծություններով զարգացնելով: Մ. Պորտերը, անդրադառնալով այս խնդրին, նշում է, որ կազմակերպությունները և երկրները մրցակցային առավելություններ ձեռք են բերում կազմակերպությունների զարգացման տնտեսական միջավայրը որոշող վեց բնութագրիչներով՝

- ռեսուրսային գործոններ՝ բնական ռեսուրսներ, աշխատուժ, ենթակառուցվածքներ.
- պահանջարկի պայմաններ՝ պահանջարկի ծավալ և գնորդների պահանջմունքներ.
- կազմակերպության ռազմավարություն՝ կազմակերպության կառուցվածք և մրցակիցներ.
- հարակից և մատակարարող ճյուղեր՝ մրցունակ մատակարարնե-

րով ապահովվածություն.

- պատահականություններ՝ նորույթներ, անսպասելի շրջադարձեր և այլն.
- պետական քաղաքականություն, որն ի վիճակի է կամ ուժեղացնելու, կամ թուլացնելու տնտեսական միջավայրը ձևավորող մնացած բոլոր պարամետրերի ազդեցությունը[4]: Վերը նշված յուրաքանչյուր բնութագրիչ անխզելիորեն կապված է մյուսների հետ, և բոլորն ակտիվորեն ազդում են միմյանց վրա: Այս գործոնները որոշակի արժանիքներով ապրանքների արտադրության հնարավորություն են ստեղծում: Պահանջարկը որոշում է դրանց օգտագործման ուղղությունները: Սակայն գործոնների օգտագործման ինտենսիվությունը կախված է մրցակցության աստիճանից: Արտադրության գործոնների զարգացածությունից կախված՝ առանձնացնում են երկրի մրցունակության զարգացման չորս հիմնական փուլեր (տե՛ս գծապատկեր 2)[5]: Դրանց են վերաբերում արտադրության գործոնները, ներդրումները, նորամուծությունները և հարստությունը:

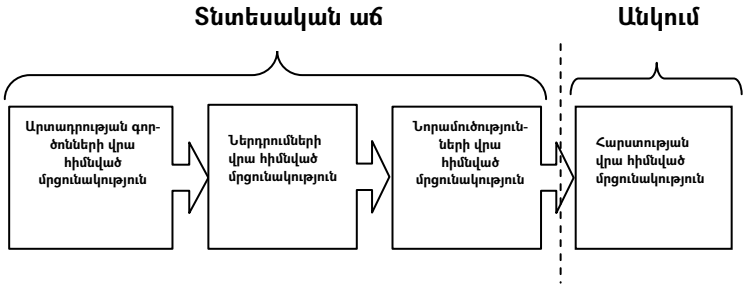

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 2

ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՓՈՒԼԵՐԸ

Առաջին փուլում մրցունակությունը ձեռք է բերվում բացարձակապես արտադրության գործոնների հիման վրա, և մրցակցությունը տեղի է ունենում գների իջեցման հաշվին: Սա մրցունակության բարձրացման էքստենսիվ ուղին է: Երկրորդ փուլը հիմնված է նվաճողական ներդրումների վրա: Սա մասշտաբից էֆեկտ ստանալուն ուղղված միջոցառումների փուլն է, երբ արտադրության գործոնների էքստենսիվ շահագործումից աստի-

[4] **Портер М.** Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов, М., 2005, с. 64.

[5] **Данейко П.В.** Национальная конкурентоспособность: новая парадигма, с. 8. http://www.research.by/webroot/delivery/files/ecowest/1999n2r01.pdf հասանելի, 20.11.2017.

ճանաբար անցում է կատարվում տեխնոլոգիաների բարելավումների ու զանազան բարեփոխումների: Իսկ երրորդը բացարձակ ակտիվացման և նվաճումների փուլն է, երբ կազմակերպություններն ստեղծում են սեփական տեխնոլոգիաները և մրցունակությունը պահպանում բարձր արտադրողականության և ոչ թե արտադրության գործոնի ցածր գնի հաշվին: Այս երեք փուլերում տեղի է ունենում երկրի տնտեսական աճ, իսկ այն պետությունները, որոնք հասնում են չորրորդ փուլին, թևակոխում են անկման փուլը: Չորրորդ փուլում տնտեսության քարշող ուժն արդեն ձեռքբերվածն է, և եթե շարժ կա, ապա միայն ինոցիայի հետևանքով: Բնակչության հարուստ մասի պահանջմունքների հիման վրա ձևավորվում են որոշակի յուրահատուկ ոլորտներ, որտեղ երկիրը պահպանում է իր մրցակցային առավելությունը: Մնացած ճյուղերն անկում են ապրում, և մրցակցությունը տեղը զիջում է համագործակցությանը: Մրցակցային առավելությունը առաջին երկու փուլերում հնարավոր է միայն այն ոլորտներում, որտեղ առկա է խիստ կախվածություն բնական ռեսուրսներից, կամ այն ոլորտներում, որտեղ շատ քիչ են օգտագործվում բարդ տեխնոլոգիաները և նորամուծությունները: Գործոնների ինտենսիվ օգտագործումը հանգեցնում է արտադրության զարգացմանը և խթանում նոր ճյուղերի զարգացումը: Վերջնական արտադրանք թողարկող ոլորտները, իրենց հերթին, խթանում են պահանջարկի քանակական ավելացումը և որակական զարգացումը: Մրցունակության փուլերի առանձնացման կարևոր հետևանքն այն խնդիրների ըմբռնումն է, որոնք առաջացել են տվյալ երկրում և դրսևորվում են տնտեսական քաղաքականության մեջ: Երկրի տնտեսության վերածննդի կարևորագույն նախադրյալներից մեկը կայունացումն ու արտադրության աճն է բոլոր ոլորտներում և առանձին կազմակերպություններում: Սակայն, ի տարբերություն վարչահրամայական պլանային տնտեսության, շուկայական տնտեսությանն անհրաժեշտ են ոչ բոլոր տիպի արտադրություններ և ոչ ամեն գնով զարգացումներ, այլ միայն մրցունակները: Այսօր մրցունակությունը օբյեկտի անվտանգության կարևորագույն, այն է՝ «գործունեության դժվար պայմաններում» գոյատևման և հետագա արդյունավետության բարձրացման գործոնն է: Նոր տիպի տնտեսությունում նորարարությունները մրցակցային պայքարի ամենակարևոր գործիքն են, որի հաշվին ձևավորվում է երկրի բարի համբավը, որը

նպաստում է ներդրումային գրավչությանը[6]: Միջազգային փորձը վկայում է, որ ներկայումս գրեթե անհնար է առանց նորարարությունների թողարկել մրցունակ և որակյալ արտադրանք: Միայն նորարարական կողմնորոշում ունեցող կազմակերպությունները, որոնց գործունեության հիմքում դրված է գիտատեխնիկական վերջին նվաճումների օգտագործումը, - կարող են ստեղծել որակյալ ապրանքներ ավելացած արժեքի առավել բարձր ցուցանիշով, սպառողների մեծ պահանջարկով և դառնալ մրցունակ: Հայաստանն այսօր ձգտում է կառուցել գիտելիքի և նորարարությունների վրա հիմնված տնտեսություն, ուստի նորարարությանն օժանդակող ենթակառուցվածքի ստեղծումն ու զարգացումը Հայաստանի հիմնական մարտահրավերներից են: Միջազգային ասպարեզում Հայաստանի մրցունակությունը մեծապես կախված է ձեռնարկությունների նորարարական ապրանքներ և ծառայություններ ստեղծելու և օտարերկրյա շուկաներ հանելու կարողությունից: Հայաստանում շատ քննարկումներ են արվում և գործնական քայլեր կատարվում նորարարական համակարգի տարրերի ստեղծման ուղղությամբ, թեև դրանք բնույթով դեռևս անհետևողական են: Կառավարությունն ընդունել է նորարարական համակարգի ներդրման ծրագրեր, բայց դրան հատկացված միջոցները շատ փոքր են, չկա դրա համար պահանջվող հենքը, իսկ քաղաքականության ընդհանուր համատեքստում դրա տեղն ու դերը դեռ պատշաճ ներկայացված և բնութագրված չեն: Թերևս հենց դա է պատճառը, որ գլոբալ մրցունակության համաթվի բաղադրիչների մեջ վերջին 10 տարիների ընթացքում նորարարության բաղադրիչը (12-րդ հենասյուն) միայն 2016 թ. է ավելի լավ դիրքում հայտնվել, քան ընդհանուր մրցունակությունը: Եվ տպավորություն է ստեղծվում, որ Հայաստանում նորարարությունների վրա հիմնված տնտեսության մրցունակությունն իրատեսական չէ, և հնարավոր չէ նորարարությունների հաշվին կառուցել առավել մրցունակ տնտեսություն: Սակայն, երբ ուսումնասիրում ենք նույն նորարարությունների հիմնասյան ենթացուցանիշները, պատկերն առավել հստակ է դառնում. երևում են այն հիմնական խոչընդոտները, որոնց հաշվին նորարարությունների ցուցանիշը անկում է գրանցում (տե՛ս աղյուսակ 2):

---

[6] **Портер М.** Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран, М., 1993, с. 35.

Աղյուսակ 2

Նորարարության հիմնական և դրա բաղադրիչ ցուցանիշների շարժընթացը ՀՀ-ում 2007-2016 թթ.[7]

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Գլոբալ մրցունակության համաթիվ	**97**	**97**	**98**	**92**	**82**	**79**	**85**	**82**	**79**	**73**
Նորարարություններ	106	108	116	112	105	103	104	107	87	70
Նորարարությունների կարողություն	68	66	65	61	62	77	98	87	63	59
Գիտահետազոտական կառույցների որակ	101	98	103	107	111	106	105	105	100	88
Կազմակերպությունների ԳՀՓԿԱ հատկացումներ	96	115	127	117	111	109	102	109	92	71
Կազմակերպությունների ու բուհերի համագործակցություն ԳՀՓԿԱ շրջանակներում	116	114	124	125	122	107	112	111	92	88
Առաջավոր տեխնոլոգիաների արդյունքների պետական գնումներ	122	124	134	124	108	111	121	109	93	80
Գիտնականների ու ինժեներների առկայություն (հասանելիություն)	80	91	93	87	73	74	75	59	52	48
Մտավոր սեփականության առևտրայնացման արտոնագրեր (դիմումներ 1մլն բնակչի հաշվով)	63	69	90	64	61	58	53	49	57	57

Ստացվում է, որ նորարարությունների կարողության, գիտնականների ու ինժեներների առկայության, ինչպես նաև մտավոր սեփականության առևտրայնացման արտոնագրերի մասով Հայաստանը 15-20 նիշով ավելի բարձր է ընդհանուր մրցունակության աստիճանակարգում, սակայն գիտահետազոտական կառույցների որակի, առևտրային կազմակերպությունների կողմից գիտահետազոտական ու փորձարարական աշխատանք-

[7] Տվյալները վերցված են Global competitiveness report-ի համապատասխան տարիների հրապարակումներից՝ 2008-09՝ էջ 90-91, 2009-10՝ էջ 72-73, 2010-11՝ էջ 82-83, 2011-12՝ էջ 100-101, 2012-13՝ էջ 92-93, 2013-14՝ էջ 108-109, 2014-15՝ էջ 112-113, 2015-16՝ էջ 98-99, 2016-17՝ էջ 100-101, 2017-18՝ էջ 48-49:

ների հատկացումների, առաջավոր տեխնոլոգիաների արդյունքների պետական գնումների ու կազմակերպությունների ու բուհերի համագործակցության մասով՝ նույն չափով վատ: Ըստ էության, հենց այս հանգամանքով էլ կարելի է բացատրել ՀՀ մրցունակության համաթվի ընդհանուր ցածր լինելը, որովհետև մնացած հիմնասյուներում առկա ցուցանիշներից 100-երորդին մոտ կարգային համար ապահովում են մակրոմիջավայրի գործոնները և շուկայի չափերին վերաբերող ցուցանիշները, որոնք, կարծում ենք, առավել լուծելի խնդիր են նորարարությունների զարգացման պայմաններում:

Նորարարության ռազմավարության մշակման և կիրառման վերջին տարիներին նկատվող միտումները զարգացած երկրների մեծ մասում և հատկապես Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում ցույց են տալիս, որ դրանցում մեծ տարածում են ստանում կլաստերների զարգացմանն ուղղված միջոցառումները: Ի տարբերություն նորարարական ազգային համակարգեր ստեղծելուն ուղղված ավանդական ընդհանրական մոտեցումների, որոնք էլ իրենց հերթին հիմնվում են նորարարության տարածման և լրացուցիչ ու կողմնակի դրական ազդեցություններ ունենալու ներուժի վրա, քլաստերային զարգացման մոդելի հիմքում գործունեության տեսակով և իրականացվող գործառույթներով միմյանց փոխկապակցված տնտեսական միավորների զարգացումն է, որտեղ յուրաքանչյուր ձեռնարկություն դիտարկվում է որպես մեկ ընդհանուր քլաստերի բաղադրիչ մասնիկ:

Ձեռնարկությունները մեկուսացած և առանձին, չեն կարող նորն արարել, այլ դա անում են գործընկերների, մատակարարների և այլոց հետ ունեցած կապերի ցանցի միջոցով: Բնական է, որ կլաստերների զարգացումն ավելի արագ է ընթանում այն ոլորտներում, որտեղ նորարարությունն ավելի է կարևորվում: Այդ ճյուղերում կլաստերները կարելի է դիտարկել որպես նորարարության փոքր համակարգեր: Նորարար կլաստերներն ավելի հզոր են, երբ դրանց շարժիչները գործարկվում և առաջնորդվում են շուկայով: Սակայն տնտեսական զարգացման մեջ գիտելիքի և նորարարության ավելի ու ավելի մեծացող դերի հետ մեծանում է նաև պետության դերը: Շատ երկրներում պետական միջամտությունները հաջողվել են, երբ կառավարությունն ստանձնել է գլխավորապես կապերի հաստատումը դյուրինացնողի և արդյունավետ աջակցության ու համագործակցության համար պահանջվող ինստիտուցիոնալ հենքը զար-

գացնողի դերը: Դրանից ելնելով՝ շատ երկրներում կառավարությունները նորարարության աջակցման ուղղակի միջամտությունները փոխարինել են անուղղակի միջամտություններով, որոնք կոչված են խթանելու համագործակցությունն ու ստեղծել բարենպաստ ինստիտուցիոնալ դաշտ: Կլաստերային ընդհանուր մոտեցումը, որն ուղղված է նորարարական և արտադրողական ձեռնարկատիրության խթանմանը, կարող է ներդաշնակ հենք դառնալ Հայաստանում նորարարության քաղաքականության համար: Այդպիսի հենքը թույլ է տալիս պատասխաններ գտնել նորարարության քաղաքականության երեք հիմնարար հարցերի համար.

1. Որտե՞ղ միջամտել (գերակա ոլորտներ):
2. Ինչպե՞ս միջամտել (ի՞նչ գործիքներ օգտագործել):
3. Որո՞նք են միջամտությունն իրականացնող հաստատությունները:

Գերակա համարվող կլաստերները պետք է առաջնահերթ դառնան նաև նորարարության քաղաքականության համար, ինչը պետք է հիմնվի առանձին քլաստերներում նորարարական գործընթացներին աջակցելու կարիքների վրա:

Հայաստանում գործարար միջավայրի թույլ կողմերից մեկը նորարարությունը ու համագործակցությունը խթանող միջոցների ու պետական աջակցության պակասն է:

Նորարարության քաղաքականությունն իրականացնող պետական հաստատությունների միջև գործառույթների բաշխումը առանձին երկրների համար կարող է խիստ տարբեր լինել: Սովորաբար այդ գործում ներգրավվում են գիտության ու կրթության, ընդհանուր տնտեսական զարգացման և ֆիսկալ քաղաքականությունների վարման համար պատասխանատու հաստատություններ, ինչպես նաև պետական ու մասնավոր հատվածների համագործակցության վրա հիմնված այլ հաստատություններ: Հայաստանի չափերը, ինչպես նաև Հայաստանում վարվող քաղաքականության համատեքստը և ընթացակարգերը հուշում են, որ նպատակահարմար է ունենալ նորարարության քաղաքականության իրականացման միասնական կառույց: Եթե նույնիսկ քաղաքականությունն ու դրա իրականացման միջոցները պետք է մշակվեն պետական մարմինների միջև գործառույթների ներկա բաշխման պարագայում (կառավարության ընդհանուր համակարգմամբ), ապա միջոցների ու գործիքների մեծ մասի գործնական իրականացումը պետք է համախմբվի մեկ կառույցի ներքո,

որը պատասխանատու է պետական աջակցության մեծ մասը դեպի մասնավոր հատված ուղղորդելու համար:

Մյուս կողմից, երբ գլոբալ մրցունակության զեկույցներում ուսումնասիրում ենք բիզնեսի վարման հիմնական խոչընդոտները, դրանցում միշտ իրենց կարևոր տեղն ունեն այնպիսի գործոններ, որոնք, ըստ էության, նորարարությունների հետ այդքան էլ կապ չունեն (կոռուպցիա, հարկային դրույքաչափեր և վարչարարություն և այլն), սակայն նույնիսկ դրանց վերացման գործում մեծ է նորարարությունների դերն ու նշանակությունը: Կարելի է նշել պետական կառավարման համակարգում էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառության ներդրումը, հարկային համակարգում էլեկտրոնային վճարումների ու հաշվետվությունների համակարգերի ներդրումը և այլն: Սակայն, պետք է նկատել, որ բիզնեսի վարման առավել խնդրահարույց գործոնների թվում տեղ ունեն նաև հենց նորարարությունների հիմնասյան բաղադրիչները, ինչպիսիք են աշխատուժի ոչ համարժեք կրթական որակները, նորամուծություններ կատարելու ոչ բավարար կարողությունը, համալսարանների ու կազմակերպությունների միջև համագործակցության ոչ բավարար մակարդակը և այլն:

Ասվածից կարելի է հետևություն անել, որ տնտեսության մրցունակության բարձրացման համար կարևոր է ոչ թե կարճաժամկետ արդյունքներ ապահովող միջոցառումներով (օրինակ՝ ՀՆԱ-ի կամ բյուջեի եկամուտների հավաքման բարձր ցուցանիշներ ապահովելը), այլ երկարաժամկետ ռազմավարության շնորհիվ հասնել այնպիսի կարգավիճակի, երբ մարդկային որակյալ ռեսուրսների համապատասխան ոլորտներում աշխատանքով ստեղծվում են ինտենսիվ զարգացման խթաններ:

ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ И ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

ГРИГОРЯН К.Г., ГЕВОРГЯН Д.С.

Резюме

На современном этапе глобализации и интеграции, когда границы между странами почти изчезают, роль конкуренции возрастает, в силу чего

одним из важнейших факторов становится повышение тех качеств продуктов и услуг, что сделает их более конкурентоспособными. Исследования показывают, что среди факторов, формирующих конкурентоспособность, следует выбрать те, которые обеспечивают долгосрочный эффект, и таковыми являются инновации.

Конкурентоспособность за счет природных ресурсов и факторов производства не обеспечивает высоких результатов в глобальной системе конкурентоспособности, и посему необходимо стимулировать инновации для обеспечения устойчивого и долгосрочного роста и развития.

RELATIONSHIP BETWEEN COMPETITIVENESS AND INNOVATIVE SYSTEM OF THE NATIONAL ECONOMY

K. GRIGORYAN, D. GEVORGYAN

Abstract

At the present stage of globalization and integration, when the borders between countries are almost disappearing, the role of competition is growing. That's why the most important factors are the improvement of those qualities of products and services that will make them more competitive. Studies show that among the factors which shape competitiveness, one should choose those that provide a lasting effect, and such are innovations.

Competitiveness based on natural resources and factors of production does not ensure high results in the global system of competitiveness, and therefore it is necessary to stimulate innovations to ensure sustainable and long-term growth and development.